

ՀՀ ԱԺ 2007 Թ. ԵՎ 2012 Թ. ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ԿՈՌԵԼՅԱՑԻՈՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՐՈՒՍՅԱԿ ԱԼԵՔՍԱՆՅԱՆ

Արդի հասարակության քաղաքական համակարգի զարգացման պայմաններում մեծանում է կուսակցությունների դերը կառավարման և որոշումների ընդունման գործընթացում: Կուսակցությունները քաղաքականության կարևոր սուբյեկտներից են, որոնք միջնորդի դեր են ստանձնում պետության և քաղաքացիների միջև: Կուսակցությունները և ընտրական գործընթացները համեմատական քաղաքագիտության հետազոտության կարևոր օբյեկտներից են:

Հայաստանի կուսակցություններն ու ընտրական գործընթացները ուսումնասիրելու և գնահատելու նպատակով որպես հետազոտության մեթոդ ընտրվել է կոռելյացիոն վերլուծությունը, որը վիճակագրական մեթոդ է և արդյունավետ կիրառվում է նախընտրական և հետընտրական գործընթացները գնահատելիս¹: Հատկապես XXI դարում բազմաթիվ և բազմաբնույթ տեղեկատվական հոսքերի առկայության պայմաններում վիճակագրական մեթոդների կիրառումը համեմատական քաղաքագիտության շրջանակներում ձեռք է բերում նոր որակ: Քաղաքական հետազոտություններում բավական հաճախ է կիրառվում կոռելյացիոն վերլուծությունը՝ և՛ որպես առանձին մեթոդ, և՛ որպես առավել բարդ համալիր մեթոդների բաղկացուցիչ մաս²: Կոռելյացիայի վերլուծությամբ չափվում է երկու փոփոխականների կապի սերտությունը: Այն գնահատվում է -1 -ից մինչև $+1$ -ը ընկած միջակայքում ($-1 \leq R_{xy} \leq 1$): Որքան գործակցի արժեքը մոտ է $|1|$ -ի, այդքան կապը ավելի սերտ է: Եթե $R=0$, ապա կապը ընդհանրապես բացակայում է³:

Այսպես՝ հոդվածում ՀՀ ԱԺ 2007 թ. և 2012 թ. համամասնական ընտրությունների տվյալների հիման վրա ուսումնասիրվել են ընտրություններին մասնակցած կուսակցությունների առանձնահատկությունները և

¹ St' u **Ахременко А. С.** Корреляционный анализ электоральной статистики: некоторые методологические и методические проблемы // "Вестник Московского университета". Сер. 12, "Политические науки", 2008, № 2, էջ 3-16, **Евстифеев Р. В.** Моделирование электорального пространства российских регионов на основе показателей корреляционной близости политических альтернатив // "Моделирование в социально-политической сфере", 2007, № 1:

² Այդ մասին տե՛ս **Pollock P.** The Essentials of Political Analysis, Washington, 2008, էջ 171-173, **Monroe A.** Essentials of Political Research. Colorado, 2000, էջ 144-146:

³ Ավելի մանրամասն տե՛ս **Ա. Ալեքսանյան**, Վիճակագրական մեթոդների կիրառման հնարավորությունները քաղաքական իրավիճակների վերլուծություններում // «Մխիթար Գոշ», գիտամեթոդական հանդես, 2009, № 1, էջ 29-34:

կատարվել է համեմատություն*։ Երկու կուսակցությունների միջև կոռեկ-
յացիայի գործակիցը ընդունվել է որպես ընտրազանգվածների քաղա-
քական նախապատվությունների ընդհանրության վիճակագրական
չափ։ Ըստ այդմ՝ հետազոտության վարկածն է՝ *որքան բարձր է կոռեկյա-
ցիայի գործակիցը երկու կուսակցությունների միջև, այդքան մեծ են
դրանց ընտրազանգվածների ընդհանրությունները, և ըստ այդմ էլ
բարձր է այդ կուսակցությունների ձայների փոխանակման հավանակա-
նությունը*։ Երկու կուսակցությունների միջև կոռեկյացիայի բարձր գոր-
ծակիցը ($R \geq 0.7$) մաթեմատիկորեն նշանակում է, որ առկա են բազմաթիվ
ընտրատարածքներ, որտեղ նկատվում են կուսակցությունների ստա-
ցած ձայների միաժամանակյա շեղումներ իրենց միջին արդյունքներից։
Կոռեկյացիայի բացասական գործակիցը մատնանշում է դիտարկվող
կուսակցությունների և ըստ այդմ՝ դրանց ընտրազանգվածների միմյանց
նկատմամբ մերժողական տրամադրվածության մասին։

Վերլուծությունը մասնավորապես վերաբերում է ՀՀ ԱԺ 2007 թ. և
2012 թ. ընտրությունների 5 %-ոց արգելքը հաղթահարած կուսակցու-
թյուններին (տե՛ս աղյուսակ 1)։ Ուսումնասիրելով այդ կուսակցություն-
ների ընտրական մասնակցության պատմությունը՝ կարելի է նկատել,
որ խորհրդարանական բոլոր ընտրություններին միայն ՀՅԴ-ն և ՀՀԿ-ն
են հաղթահարել օրենքով սահմանված 5 %-ի արգելքը։ ՕԵԿ-ն իր կա-
յուն ներկայությունն է ունեցել՝ սկսած ԱԺ երկրորդ (1999), իսկ ԲՀԿ-ն և
ԺԿ-ն՝ չորրորդ (2007 թ.) գումարման ընտրություններից։ ՀԱԿ-ը մաս-
նակցել է միայն 2012 թ. խորհրդարանական ընտրություններին։ Ընդ-
հանուր առմամբ կարող ենք փաստել, որ ԱԺ հինգ գումարումների կու-
սակցական կազմը ընտրությունից ընտրություն հիմնականում տար-
բեր է եղել⁴։ Ազգային ժողովի 2007 թ. ընտրությունների համեմատ, 2012
թ. նկատվեց կուսակցությունների որոշակի բեռնաթափում։ Այսպես՝
2007 թ. ընտրություններին մասնակցում էին 22 կուսակցություն և 1
դաշինք, 2012 թ.՝ 8 կուսակցություն և 1 դաշինք։ Արդյունքը եղավ այն,
որ խորհրդարանում հայտնվեց նոր ուժ՝ ՀԱԿ-ը, իսկ քաղաքական 5
ուժ՝ ՀՅԴ-ն, ՀՀԿ-ն, ՕԵԿ-ը, ԲՀԿ-ն և «Ժառանգությունը» (ԺԿ) վեր-
ընտրվեցին։ Հինգերորդ գումարման Ազգային ժողովում ՀՀԿ-ն ձեռք բե-
րեց բացարձակ մեծամասնություն, ԲՀԿ-ն բարելավեց իր դիրքերը 12
մանդատով (ընդհանուր թվով՝ 9 տեղ մեծամասնական, 28՝ համամաս-
նական ընտրակարգով), իսկ ՀՅԴ-ն ստացավ 6 մանդատ նախորդ 16-ի
փոխարեն։ Պատգամավորական մի քանի տեղով դիրքային նահանջ
գրանցեցին նաև ՕԵԿ-ը և ԺԿ-ն։

* Հաշվարկները կատարվել են ՀՀ 2007 թ. և 2012 թ. ԱԺ ընտրությունների վերաբերյալ
ՀՀ ԿԸՀ-ի պաշտոնական տվյալների հիման վրա / www.elections.am, մուտքը՝ 04.11.2015:

⁴ Ավելի մանրամասն տե՛ս **Ա. Ալեքսանյան**, Հայաստանի ժողովրդավարության
մակարդակի ինդեքսը (1995-2012 թթ.) // «Բանբեր Երևանի համալսարանի. Միջազգա-
յին հարաբերություններ. Քաղաքագիտություն», 144.6, 2014, էջ 66-67:

ՀՀ ԱԺ 2007 թ. և 2012 թ. ընտրություններին մասնակցած կուսակցությունների կապի գնահատումը կոռեկցիայի գործակցի միջոցով

ԲՀԿ		
Կուսակց. անվ.	Կոռ. գործ	
	2007	2012
ԺԿ	0.02	-0.31*
ՀՅԴ	0.25	-0.09
ՀՀԿ	0.07	-0.09
ՕԵԿ	-0.18	-0.30
ՀԱԿ	_____	-0.32*

ՀՀԿ		
Կուսակց. անվ.	Կոռ. գործ	
	2007	2012
ՀՅԴ	0.55**	0.28
ՕԵԿ	-0.15	0.26
ԲՀԿ	0.07	-0.09
ՀԱԿ	_____	-0.40**
ԺԿ	-0.50**	-0.49**

ՀՅԴ		
Կուսակց. անվ.	Կոռ. գործ	
	2007	2012
ՕԵԿ	0.02	0.30
ՀՀԿ	0.55**	0.28
ՀԱԿ	_____	0.20
ԺԿ	-0.47**	0.006
ԲՀԿ	0.25	-0.09

ԺԿ		
Կուսակց. անվ.	Կոռ. գործ	
	2007	2012
ՀԱԿ	_____	0.78**
ՀՅԴ	-0.47**	0.006
ՕԵԿ	-0.04	-0.14
ԲՀԿ	0.01	-0.31*
ՀՀԿ	-0.50**	-0.49**

ՕԵԿ		
Կուսակց. անվ.	Կոռ. գործ	
	2007	2012
ՀՅԴ	0.02	0.30
ՀՀԿ	-0.15	0.26
ՀԱԿ	_____	-0.06
ԺԿ	-0.04	-0.14
ԲՀԿ	-0.18	-0.30

ՀԱԿ		
Կուսակց. անվ.	Կոռ. գործ	
	2012	
ԺԿ	0.78**	
ՀՅԴ	0.20	
ՕԵԿ	-0.06	
ԲՀԿ	-0.32*	
ՀՀԿ	-0.40**	

Կոռեկցիան վերլուծության արդյունքները վկայում են, որ այս հինգ տարվա ընթացքում նկատելի փոփոխություններ են տեղի ունեցել կուսակցությունների ընտրազանգվածների նաև բովանդակային կազմում: Այսպես՝ 2007 թ. խորհրդարանական ընտրություններին կոռեկցիոն ամենաբարձր դրական կապը (տվյալ դեպքում՝ ընտրազանգվածների քաղաքական նախապատվությունների ընդհանրության վիճակագրական չափը) հաստատվել էր ՀՀԿ-ի և ՀՅԴ-ի միջև (0.55), որը բնորոշվում է որպես նկատելի: Սա նշանակում է, որ նշված ժամանակահատվածում այս երկու կուսակցության ընտրազանգվածները ունեին քաղաքական ընդհանուր նախապատվություններ: Վերլուծությունը

* Կոռեկցիան նշանակալից է 0.05 մակարդակում:

** Կոռեկցիան նշանակալից է 0.01 մակարդակում:

ցույց է տալիս նաև, որ այդ երկու կուսակցությունների միջև ԱԺ 2007 թ. ընտրություններին առկա էր 30 % ձայների փոխանակման հնարավորություն ($R^2=0.30$): Եթե հաշվի առնենք, որ չորրորդ և հինգերորդ գումարման ընտրություններում ՀՅԴ-ի ձայները (մոտ 178000) նվազել են մինչև 85 550-ի⁵, ապա կարող ենք ասել, որ այդ ձայներից առնվազն 30000-ը տեղափոխվել է ՀՀԿ: Դրա մասին է վկայում նաև այն, որ երկու կուսակցության կապի գործակիցը 0.55-ից իջել էր 0.28-ի, իսկ դետերմինացիայի գործակիցը⁶ այս դեպքում կազմել է 0.08, այսինքն՝ այժմ առկա է միայն 0.8 % ձայների փոխանակման հնարավորություն: Ըստ այդմ կապը ՀՀԿ-ի և ՀՅԴ-ի միջև մեկնաբանվում է որպես թույլ, սակայն դրական, ինչը նշանակում է, որ թեև ՀՅԴ-ն ընդդիմադիր կուսակցություն է, այնուամենայնիվ այդ կուսակցությունների ընտրազանգվածները հակամարտ չեն: ՀՅԴ-ն, ունենալով գրեթե նույն դրական կապը և՛ ՀԱԿ-ի (0.20), և՛ ՀՀԿ-ի (0.28) հետ, կենտրոնական տեղ է զբաղեցնում իշխանություն - ընդդիմություն համակարգում:

2012 թ. ընտրություններին ՀՀԿ-ի կապը ԲՀԿ-ի հետ թույլ դրականից վերածվել է թույլ բացասականի: Սա նշանակում է, որ ՀՀԿ-ի և ԲՀԿ-ի ընտրազանգվածները միմյանց հետ ոչ մի ընդհանրություն չունեն, ավելին՝ «Դաշնակցությանը» ձայն տված ընտրողը ավելի հեշտությամբ իր ձայնը կտրամադրեր ՀՀԿ-ին, քան ԲՀԿ-ի ընտրողը: Դրան հակառակ՝ ՀՀԿ-ի և ՕԵԿ-ի կապը թույլ բացասականից դարձել է թույլ դրական: Սա նշանակում է, որ ՕԵԿ-ի ընտրազանգվածը երկու ընտրությունների միջև ընկած ժամանակահատվածում փոխվել է: Ընդամենը 0.6 % ձայների փոխանակման հնարավորություն կա ՀՀԿ-ի ընտրազանգվածի հետ:

2007 թ. ՀՀԿ-ի ամենաուժեղ բացասական կապը «Ժառանգություն» (-0.50) կուսակցության, ինչպես նաև «Իմպիչմենտ» դաշինքի (-0.51) հետ էր հաստատվել, որը համարվում է նկատելի բացասական: 2012-ի ընտրություններում ՀՀԿ-ի կոռելյացիոն կապը «Ժառանգության» հետ գրեթե չի փոխվել (-0.49), իսկ ՀԱԿ-ի հետ այն կազմել է -0.40, որոնք մեկնաբանվում են որպես միջին բացասական: Սա նշանակում է, որ «Ժառանգություն» կուսակցության ընտրազանգվածը ավելի բացասաբար է տրամադրված ՀՀԿ-ի նկատմամբ, քան ՀԱԿ դաշինքի ընտրազանգվածը:

Ուշագրավ է «Դաշնակցության» և «Ժառանգության» կապը, որը 2007 թ. խորհրդարանական ընտրություններին -0.47 էր: Կարելի է ասել, որ երկու կուսակցության ընտրազանգվածները գրեթե մերժողաբար էին տրամադրված միմյանց նկատմամբ: 2012 թ. ընտրություններին նրանց անհանդուրժողական վերաբերմունքը միմյանց նկատմամբ

⁵ ՀՀ ԿԸՀ-ի պաշտոնական կայք՝ <http://www.elections.am/proportional/election-82/>, <http://www.elections.am/proportional/>, մուտքը՝ 04.11.2015:

⁶ Ավելի մանրամասն տե՛ս **Ս. Ալեքսանյան**, Վիճակագրական մեթոդների կիրառման հնարավորությունները քաղաքական իրավիճակների վերլուծություններում, էջ 30:

վերացել է. կոռեկցիայի գործակիցը կազմել է 0.06: Սա ցույց է տալիս նաև, որ միասնական թեկնածուով հանդես գալու պարագայում կարձանագրվեր ձայների կորուստ, քանի որ երկուսի ընտրազանգվածները անհամատեղելի են: Մնացած կուսակցությունների հետ կապը ևս թույլ դրական է՝ բացառությամբ ԲՀԿ-ի (-0.09) հետ կապի, որը համարվում է թույլ բացասական:

Ինչպես նշեցինք, ԲՀԿ-ի կապը ՀՀԿ-ի հետ թույլ դրականից վերածվել է թույլ բացասականի, նույնը տեղի է ունեցել նաև ՀՅԴ-ի և գրեթե բոլոր մնացած կուսակցությունների հետ, և քանի որ ԲՀԿ-ն 2012 թ. ընտրություններին բավականաչափ ամրապնդել էր իր դիրքերը, կարող ենք ասել, որ այս ժամանակահատվածում նա իր կողմն է գրավել բոլոր այն կուսակցությունների ընտրողներին, որոնց հետ ուներ ընդհանուր ընտրազանգված:

2007 թ. խորհրդարանական ընտրություններին բավական ուժեղ դրական կոռեկցիոն կապ էր հաստատվել «Ժառանգության» և այնպիսի կուսակցությունների միջև, ինչպիսիք են ԺՈւԿ-ը (0.72), «Իմպիչմենտ» դաշինքը (0.71), և ՆԺԿ-ն (0.63): Դա թույլ է տալիս եզրակացնելու, որ այս քաղաքական ուժերի միասնական դաշինքով հանդես գալու պարագայում վերջիններս իրենց ներկայությունը կապահովեին խորհրդարանում, և ընդդիմությունը ավելի ներկայացուցչական կլիներ խորհրդարանում: Կոռեկցիայի ուժեղ կապ էր հաստատվել նաև «Ժառանգության» և ՀԱԿ-ի միջև (0.77) 2012 թ. խորհրդարանական ընտրություններին. ձայների փոխանակման գործակիցը այս դեպքում կազմել է 59 %:

Ինչպես ցույց են տալիս վերլուծության արդյունքները, կուսակցություններից շատերը, մասնավորապես՝ ընդդիմադիր, ունեն ընդհանուր ընտրազանգված, սակայն ընդդիմության շրջանում բացակայում է համախմբվելու, միասնաբար հանդես գալու քաղաքական մշակույթը: - Փորձը ցույց է տալիս նաև, որ ձևավորված դաշինքներն էլ երկար չեն գոյատևում, քանի որ այդ համախմբումը տեղի է ունենում ոչ թե գաղափարական հենքի վրա, այլ պայմանավորված է միայն ընտրություններին հաղթելու ձգտումով: Այստեղից էլ ՀՀ կուսակցական համակարգի կարևոր բացերից մեկը. *կուսակցությունները ընտրողների շրջանում՝ ճանաչվում են կուսակցության առաջին դեմքով, լավագույն դեպքում՝ դեմքերով և ոչ թե ծրագրային դրույթներով և գաղափարախոսությամբ*: Խնդրահարույց է նաև Հայաստանում կուսակցությունների չափից ավելի մեծ քանակը: Հանրապետությունում գրանցված 79 կուսակցությունը⁷

⁷ Տե՛ս «ՀՀ իրավաբանական անձանց պետական ռեգիստրի գործակալությունում գրանցված կազմակերպությունների վիճակագրությունը 01.10.2015 թ. դրությամբ» http://www.justice.am/storage/files/legal_acts/legal_acts_4404747911081_registr.hashvetvutyu.n.01.10.2015.pdf, մուտքը՝ 10.11.2015:

3 միլիոն⁸ բնակչության պարագայում վկայում է կուսակցական համակարգի անարդյունավետության մասին: Դրանց մեծ մասը «մարդ-կուսակցություններ» են, որոնց հիմնական նպատակը իշխանության հասնելն ու նեղ խմբային շահերը լուծելն է: Ընտրողներն այս դեպքում միջոց են, իսկ «գաղափարախոսությունը» գործիք՝ թեկնածուի դրական կերպարի և քաղաքական ինքնագովազդի համար: Հատկապես ընդդիմադիր դաշտում տիրող անհամաձայնության և ոչ միասնական մթնոլորտը հանգեցնում է նոր կուսակցությունների ստեղծմանը, որոնք, որպես կանոն, միտված են լրացնելու կառուցողական ընդդիմադիր կուսակցությունների բացակայությունը կամ դրանց անարդյունավետ գործունեության հետևանքով առաջացած վակուումը:

Չնայած կուսակցական համակարգի ձևավորման այս խնդիրներին, դրական միտումները ևս ակնհայտ են: Հայաստանի քաղաքական դաշտում այլևս նոր կուսակցություններ չստեղծելու միտում, այնուամենայնիվ, նկատվում է: Ավելին, չորրորդ և հինգերորդ գումարման Ազգային ժողովում կուսակցական կազմը գրեթե չի փոխվել, ինչը խոսում է այդ կուսակցությունների կայացման և քիչ թե շատ սոցիալական կայուն բազայի ձևավորման մասին: Իսկ հինգից վեց խոշոր քաղաքական կուսակցությունների առկայությունը բավարար է ներկայացուցչականություն ապահովելու, պետական շահը և պետության ժողովրդավարական հիմքերը ամրապնդելու համար:

Այսօր քննարկման կարևոր հիմնահարցերից է «սահմանադրական բարեփոխումների» հայեցակարգը⁹, որով նախատեսվում է Հայաստանում կառավարման կիսանախագահական համակարգից անցում կատարել խորհրդարանականի: Հայեցակարգը դրական գնահատականի է արժանացել Եվրոպայի խորհրդի Վենետիկի հանձնաժողովի կողմից: Նախկին խորհրդային պետությունների շրջանում պառլամենտական ժողովրդավարության որոշակի փորձ ունեն Մոլդովան և Դրոլդաստանը: Վրաստանը ևս 2010 թ. ընդունված սահմանադրական փոփոխությունների փաթեթով 2013 թ. նախագահական ընտրություններից հետո անցում կատարեց պետական կառավարման խորհրդարանական մոդելին:

Այս համատեքստում համաշխարհային փորձը վկայում է, որ պառլամենտարիզմը առավել նպաստավոր պայմաններ է ստեղծում կուսակցական համակարգի զարգացման համար, որում քաղաքական հիմնական դերակատարները հենց կուսակցություններն են: Պայքարը

⁸ Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետության մշտական բնակչության թվաքանակը 2015 թվականի ապրիլի 1-ի դրությամբ» վիճակագրական տեղեկագիր, http://www.armstat.am/file/article/bnakch_01.01.2015.pdf, մուտքը 10.11.2015:

⁹ Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության պաշտոնական տեղեկագիր, «Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության փոփոխություններ (նախագիծ)», 13 հոկտեմբերի 2015 թ.:

իշխանության համար և, ըստ այդմ, ուժեղ մրցակցությունը նպաստում են քաղաքական կուսակցությունների մշտական ակտիվ գործունեությանը, որտեղ կարևոր դերակատարություն ունի կառուցողական ընդդիմությունը: Հայաստանում սահմանադրական փոփոխությունների փաթեթի ընդունումից հետո (06. 12. 2015) կառավարման նոր մոդելի արդյունավետությունը ուղիղ համեմատականով կախված է լինելու դերակատարների քաղաքական մշակույթի մակարդակից, համագործակցության և փոխզիջումի պատրաստակամությունից, որոնք կառավարման ժողովրդավարական յուրաքանչյուր համակարգի գործառնան որոշիչներից են:

Բանալի բառեր – *կոռելյացիոն վերլուծություն, քաղաքական դերակատարներ, կուսակցություններ, քաղաքական համակարգ, կուսակցական համակարգ, խորհրդարանական կառավարման համակարգ, սահմանադրական բարեփոխումներ*

ARUSYAK ALEKSANYAN – Сравнительный корреляционный анализ выборов в Национальное собрание РА 2007 и 2012 гг. – Политические партии, выступающие в роли посредника между государством и гражданами, – важные субъекты политики. При этом они являются основополагающим объектом исследования политической науки. В статье посредством корреляционного анализа изучаются характерные особенности армянских политических партий. На основе данных о выборах в Национальное собрание 2007 и 2012 гг. рассматриваются и сопоставляются различия и сходства между партийными электоратами.

Ключевые слова: *корреляционный анализ, политические акторы, политические партии, политическая система, партийная система, парламентская система управления, конституционные реформы*

ARUSYAK ALEKSANYAN – Comparative Correlation Analysis of Elections to the National Assembly of RA in 2007 and 2012. – Political parties are important actors of political process and appear as an intermediary between the state and citizens. They are also the basic object for research in political science. In the article by the correlation analysis, aspects of political parties of Armenia are studied. On the basis of elections of the National Assembly of RA in 2007 and 2012, the author analyzes the differences and similarities of the party electorates and makes a comparative analysis.

Key words: *correlation analysis, political actors, political parties, political system, party system, parliamentary system of government, constitutional reforms*